

УДК 72.012 (52) (045)

Сковородіна А.,
Никоненко Т.М., к.і.н., доц. ККТД

СТАНОВЛЕННЯ ДИЗАЙНУ ЯПОНІЇ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ

В статті на основі аналізу наукових і документальних джерел та їх узагальнення висвітлено етапи становлення, своєрідність, концепцію, принципи, стилістику та форми дизайну Японії.

Ключові слова: дизайн, тотамі, модульність, седзі, символізм, інтер'єр, національний, інтернаціональний, змішаний напрями.

Вступ. XX – XXI століття створило безліч нових речей, яким потрібно було віднайти адекватну зовнішню форму. І виявилось, що принципи традиційного японського мистецтва – вільна композиція, асиметрія, доцільність – відповідають новим вимогам якнайкраще. Краса, що природно виростає з доцільності, стала основою загальносвітового погляду на сучасний дизайн. Закономірно, що Японія виявилась одним зі світових лідерів в цій сфері. Безліч художників працює в промисловості, причому не лише в фарфоровій або текстильній, але і в машинобудівній та інших наукомістких галузях. **Постановка проблеми.** Незважаючи на постійний обмін ідеями і універсальність сучасної промислової техніки, японський дизайн зберігає свої унікальні особливості, відмінні риси, що йдуть від високої культури класичного образотворчого мистецтва країни. Японія зуміла в напружений короткий термін здолати відставання в області дизайну від провідних країн і забезпечити конкурентоспроможність власних виробів на світовому ринку. Досягнення японських дизайнерів отримують сьогодні найширше міжнародне визнання. Все частіше робляться спроби дати аналіз причин цього явища, охарактеризувати його специфіку, окреслити історичний шлях і виявити культурне коріння.

Мета. На основі аналізу наукових і документальних джерел та їх узагальнення визначити етапи становлення та виникнення, форми, принципи, стилістику японського дизайну, означити концепцію і з'ясувати своєрідність прогресивного розвитку дизайну Японії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Всі дослідники, що займаються історією японського дизайну, простежують його витоки в європейському дизайні, проте вони істотно розходяться в датуванні початку самого процесу. Так, І. Утимура вважає, що європейські ідеї художнього

конструювання, зокрема ідеї Моріса, а потім діячів Веркбунда і Баухауза, почали проростати на японському ґрунті з виникненням в Японії студій художників-абстракціоністів (1930 рік) і створенням японського художньо-промислового суспільства (1936 рік)[1]. Один із перших дизайнерів Японії К. Акасі, відносить зародження дизайнерського руху в країні до 1901 року, коли в Токійському вищому політехнічному училищі відкрилося відділення промислового проектування. Професор С. Койке стверджує, що японський уряд сформулював свою політику в області дизайну в 1877-1880 роках)[1]. Х. Цуруока вважає дизайн результатом післявоєнних запозичень з американської промисловості і відносить його виникнення приблизно до 1955 року) [4]. Сучасний розвиток японського дизайну досліджують Лаврентьєв О.М, Розенсон І.О., Холмянський Л.М., Щипанов А.С.) [2;4;5].

Результати дослідження. Художня культура Японії розвивалася протягом багатьох віків. Японський народ створив багатолікий і незвичайний світ художніх образів і форм в якому втілилася історія його життя, побутовий устрій, вірування і судження про прекрасне. Однією з найбільш характерних особливостей японської культури стала широка асоціативність, що лягла в основу її образної системи. Поетичність мислення японців проявилася в багатозначності змісту створених ними художніх предметів, що відбивають уявлення про природу і всесвіт.

Відомо, що історичну долю кожного народу значною мірою визначають географічне положення, природні і кліматичні умови. Острівне положення Японії привело до відносної ізольованості японського етносу і збереження аж до сучасності його однорідності. Захоплення красою надзвичайно багатой і різноманітної природи Японії, уміння насолоджуватися кожною її миттю стало особливістю національного характеру і отримало пряме вираження в усіх видах мистецтва.

У Японії, як і в багатьох інших країнах, термін «дизайн» увійшов до широкого вжитку лише після Другої світової війни, хоча аналогічні поняття існували і раніше. Наприклад, «дзуан» – креслення, нарис, проект, або «ісе» – задум, проект, малюнок, а також «кіе» – хитрість, вигадкування)[4]. В післявоєнний період розуміння сфери дизайну надзвичайно розширилося і придбало ряд якісно нових рис.

Передвісником японського дизайну вважають К. Нотомі, художника і комерційного експерта, що офіційно вивчав художню промисловість європейських країн кінця ХІХ століття і прагнув перенести її досвід на японський ґрунт.

Розвиток дизайну в Японії протікав в складному процесі взаємодії і зіткнення різноманітних творчих концепцій, економічних, організаційних і стилістичних форм – як перенесених з Європи і Америки, так і своїх, що

виникають на базі віками виношених культурних звичаїв, естетичних ідей і художніх форм.

У епоху Мейдзи в кінці XIX – початку XX століття, коли Японія вперше залучилася до світової культури, система сприйняття зарубіжного досвіду носила еkleктичний, випадковий, дещо провінційний характер. У той час за зразок бралися будь-які форми – і передові, і відсталі. Згодом, японські промисловці і торговельні організації почали відбирати за кордоном найкращі, ші досягнення науки, культури і техніки. В Японії, таким чином, швидко почав поширюватися дизайн, який в Європі і Америці ще вважався елітарним. Десятиліття освоєння кращих зразків світового дизайну стали чудовою школою для національної майстерності. Майже одночасно з цим процесом і на його базі почалися власні творчі пошуки найбільш талановитих японських дизайнерів.

Розвиток дизайну в післявоєнній Японії відбувався на тлі загального стрімкого зростання промислового виробництва, в результаті якого вона перетворилася на країну високорозвиненої індустрії. Зміни, що сталися, поставили Японію перед необхідністю рішення цілого комплексу економічних проблем, серед яких найбільш гострими були – проблеми реалізації продукції, підвищення якості і конкурентоспроможності, розширення зовнішнього ринку збуту. Природно, що в цих умовах стали приділяти все більш серйозну увагу дизайну як засобу стимулювання попиту. Мабуть, жодна інша країна не робила таких рішучих кроків, спрямованих на заохочення дизайнерської діяльності, і не демонструвала таких наочних результатів у досягненні поставлених цілей. Успіхи японського дизайну часто пояснюють багатовіковими традиціями художнього ремесла і побуту, естетична витонченість і гармонійність яких завжди вражала закордонних цінителів. Дійсно, у формуванні предметного світу японці з прадавніх часів дотримувалися концепції, основу якої складають функціональність, лаконізм, стриманість і чистота форм.

Художній початок пронизує увесь побут японців. Твори японського дизайну – це мікрокосмос. Усі його форми мають бути обдуманими і точними, краса завершеною. Але навіть ідеальні форми мало що означають, якщо під ними ховається порожнеча. Предмет стає цілим світом, якщо він символічний, якщо в ньому виражено існування часу і природи. Тому форма, колір і краса предмета можуть містити в собі історичний або літературний сенс. Виразні контрасти гранично узагальнених форм чорного, білого і червоного кольору в емблемах університетів, фірм і громадських організацій примушують згадати про лапідарну естетику самурайських гербів, але історичні алюзії ніколи не стають нав'язливими. Найголовнішим джерелом натхнення як і раніше залишається природа – весняні квіти сакури,

прохолодні води, що рятують від літньої жары, червоне листя клена під осіннім місяцем, сніг на гілках сосни і стеблах бамбука.

Кращих японських дизайнерів, як правило, не цікавила форма створених зарубіжними колегами виробів сама по собі. Вони прагнули не стилізувати, а розвинути, творчо трансформувати її. Японські дизайнери в новітніх областях промисловості цілеспрямовано наближають технічні завоювання до людини, легко і гнучко пристосовувавши їх до побутових процесів. У цьому по-своєму визначається традиційна для японської культури увага до усіх деталей і дрібниць предметного середовища.

Пошуки компактності і простоти форм супроводжувалися в японському дизайні прагненням до гранично можливого по зручності поєднання функцій. Уперше саме в Японії були створені і набули масового поширення портативні телевізори, радіоприймачі, магнітофони. Японські дизайнери, з їх новим поглядом на техніку і природженим чуттям і любов'ю до стриманої, скупой по засобах художньої форми швидко і влучно помічали і усували усі невинувдані надмірності техніцизму. В основі цього лежить таке розуміння доцільності як нерозривність функціонального і художнього, які завжди були характерні для японського мистецтва.

В японському дизайні відразу склалися три напрями, умовно названих «національним», «інтернаціональним» і «змішаним».

Так званий «змішаний напрям» у проектуванні японських інтер'єрів і меблів заснований на переплетенні в житті сучасної Японії нових, інтернаціональних, і старих, традиційних, форм побуту. В простій формі це виражається в тому, що в японських житлах з'являється гостьова кімната, обладнана на західний зразок та масове залучення до інтер'єру найсучаснішої електроніки. Це вторгнення в традиційний побут викликало в сучасній японській архітектурі зустрічний процес включення старого в новий побут, наприклад традиційних японських чайних в сучасні громадські і житлові інтер'єри.

Японському житлу здавна властиві такі характерні для сучасної архітектури і дизайну якості, як модульність і варіантність. У основу його планування і проектування внутрішнього убрання покладені стандартні розміри рогожі. Пересувні і розсувні стінки і перегородки дозволяють варіювати площу приміщень, змінювати залежно від погоди, часу дня і року освітленість і приплив зовнішнього повітря. Основою створення домашнього інтер'єру для японського дизайну виступає наднаціональна система пропорціонування та визначення розмірів за допомогою тотамі (190x95). Так, розміри кімнати визначаються кількістю тотамі. Звідси відстань між колонами, стандартизування кріплень (розсувних дверей, паперових екранів та перегородок).

Традиційний японський будинок – один з найбільш яскравих прикладів синтезу всіх мистецтв, де кожна конструктивна деталь і кожен декоративний предмет (керамічна пляшка, сувій живопису тощо) задумані і здійснені як частина єдиного художнього комплексу. Японський дизайн інтер'єру відрізняється елегантністю, функціональністю, незвичайними рішеннями звичних задач.

Суть японського інтер'єру – природна простота. Характерна витонченість, геометрична гармонія і, перш за все, багато вільного простору. Основну частину японського житла складає відкритий простір, що включає зону вітальні, відкриту кухню, чайний подіум, їдальню і робоче місце.

Філософія японського будинку тісно пов'язана з природою – з погляду матеріалів, кольору, композиції. Але головна його «природна» межа – це можливість трансформуватися. Простір створюється, як правило, за допомогою розсувних перегородок або рухомих ширм, що розділяють кімнату на різні зони. Розсувні перегородки «седзі» в Японії зазвичай мають каркас з дерева і розділені на рівні квадрати дерев'яними планками. У середині квадратів в перегородці вставлено матове скло або рисовий папір. Конструкція надзвичайно легка.

Світла повинно бути багато. Абажури з рисового паперу простих форм роблять світло м'яким і розсіяним. Таке світло зорово розширює простір. Це економічний та екологічний підхід до денного світла і джерел освітлення. Натуральні кольори переважно в світлій гаммі: наприклад, відтінки бежевого, білий, кремовий, молочний. Характерні площини, натуральна природна фактура.

Скромні невисокі меблі, канапки і столи різної висоти. Японці майже не користуються меблями в європейському розумінні. Наприклад, в японських житлах абсолютно відсутні шафи – їх замінюють спеціальні ніші в стіні, які зазвичай прикрашаються вазами або статуетками. Неодмінним атрибутом в японському будинку є карликове дерево «бонсаї». Така сосна або квітуча слива висотою в півметра навіює господарям думки про безсмертя.

Цікавим і художньо перспективним стає метод зонування єдиного простору інтер'єру підняттям на певній ділянці рівня підлоги. Таке «зміщення» створює вражаючі ефекти просторової виразності. Цей прийом цікаво використовував Кендзо Танге на одному з майданчиків відпочинку в ансамблі плавального басейну в Токіо[5]. Яскраві керамічні сидіння в приміщенні басейну були як би влиті і потім зафіксовані в плоских бетонних поверхнях, розташованих на трьох рівнях. Здолавши холодність бетону, дизайнер створив несподівано радісну композицію, що налаштовує на відпочинок.

Між тим традиції японського ставлення до світу речей близькі

сучасному художньому руху – не випадково японський класичний досвід цікавив багатьох видатних архітекторів і дизайнерів, починаючи з Райта і Гропіуса.

Отже, створення власної творчої концепції японського дизайну відбувалося на базі так званого «змішаного» стилю, що виник на основі органічного поєднання особливостей японського побуту і його художніх традицій і кращих досягнень світового дизайну. Електроніка, якою так прославилася Японія в період становлення японського дизайну була зовсім новою для країни галуззю виробництва, не пов'язаною з минулим ні функціями, ні формами. Але саме вона стала наймасовішою практикою японського дизайну.

Характерною ознакою для японського дизайну є і створення різноманітних дизайнерських центрів та об'єднань. Ще з середини ХХ століття виникають японські дизайн-центри текстилю (1955 рік), кераміки (1956 рік), предметів широкого вжитку та інтер'єру (1958 рік), упаковок (1960 рік), дизайнерів-ювелірів (1964 рік), дизайнерів-графіків (1978 рік). За ініціативою провідних дизайнерів в 1966 році створено Японську асоціацію дизайну навколишнього середовища. В першій половині 1970-х років, всі провідні об'єднання спільно з Японською радою сприяння дизайну створили Раду дизайнерських організацій. Популяризацією ідей сучасного дизайну займається Всеяпонський будинок дизайну (1960 рік), який працює під патронажем Міністерства зовнішньої торгівлі Японії.

Висновки.

1. Становленням японського дизайну припадає на початок ХХ століття, коли відкрилося відділення промислового проектування в Токійському вищому політехнічному училищі (1901 рік).

2. У Японії дизайн виник як засіб реалізації продукції, підвищення її якості і конкурентоспроможності, розширення зовнішнього ринку збуту.

3. Японський дизайн будується на концепції, основу якої складають функціональність, лаконізм, стриманість і чистота форм.

4. При розробці міського дизайну за основи беруться абстрактні форми яким надається емоційне звучання та символізм.

5. Своєрідність прогресивного розвитку японського дизайну полягає в новітніх областях промисловості таких як процес чіткої, гнучкої, творчо послідовної адаптації і трансформації найбільш сучасних форм, матеріалів, методів роботи, створених і запозичених в інших країнах.

6. Принципи традиційного японського мистецтва:

- Японському житлу здавна притаманні традиційні модульність та варіантність.

- Прагнення до простоти і функціональності .

- Чим мінімалістичніший інтер'єр, тим більше місця і можливостей.
- Відкритість простору. На заході, планування приміщень прийнято робити закритим. Велика кількість меблів і невелика кількість вільної площі часто перевантажують кімнату. Відкрите планування простору, мінімум меблів біля стін зробляють будинок більш чистим і світлим.
- Повернення до автентичності. Японський дизайн не сприймає велику кількість декору та яскравих колірних рішень.
- Використання натуральних матеріалів, таких як бамбук, дерево, камінь, також такі темні метали, як залізо.
- Поєднання з природою.

7. Однією з найбільш характерних особливостей японського дизайну стала широка асоціативність, що лягла в основу її образної системи. Поетичність мислення японців проявилася в багатозначності змісту створених ними художніх предметів, що відображають уявлення світобудову.

8. Професійна творчість японців розвивалася як в руслі інтернаціональної стилістики, так і створення самобутніх оригінальних рішень.

Список використаних джерел

1. Ковешникова Н.А. Дизайн: история и теория / Н.А.Ковешникова. – СПб.: Омега. – Л., 2005.– 224 с.
2. Лавренътев А.Н. История дизайна / А.Н. Лавренътев .– М.: Гардарики, 2007.–297с.
3. Михайлов С.М. История дизайна. Т.2 / С.М. Михайлов .– М.: Гардарики, 2004.– 321с.
4. Розенсон И. Основы теории дизайна / И.Розенсон.– М.: Просвещение, 2006.–106с.
5. Холмянский Л.М., Щипанов А.С. Современный дизайн.– М.: Просвещение, Творческая группа Incub, 1985. – 403с.
6. История дизайна в Японии. [Эл. ресурс], <http://www.designhistory.ru>

Аннотация

На основе анализа научных и документальных источников и их обобщения освещены этапы становления, своеобразность, концепция, принципы, стилистика и формы дизайна Японии.

Ключевые слова: дизайн, тотами, модульность, седзи, символизм, интерьер, национальное, интернациональное, смешанное направления.

Annotation

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА. ВИП. 7. 2012.

The article, based on scientific analysis and documentary sources and their stages of generalization highlighted origin of concept, rinciples, style and forms of design in Japan.

Keywords: design, totami, modularity, sedzi, symbolism, interior, national, international, mixed areas.

ІЛЮСТРАЦІЇ

Рис. 1. Сучасний інтер'єр у японському стилі.

